

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Årsunda kyrka är belägen i Årsunda samhälle med ett högt läge på krönet av en rullstensås. Ett par hundra meter från kyrkan ligger ett gravfält från yngre järnåldern. En gammal vägsträckning löper uppe på åsen direkt utanför kyrkogårdens västra sida. Väster om vägen samt norr om kyrkogården finns tätortsbebyggelse som sträcker sig ner till Storsjön. Åsslutningen utanför kyrkogårdens östra gräns är bevuxen med tallar och nedanför löper landsvägen längs åsen. Öster om vägen öppnar sig ett jordbrukslandskap. I området kring kyrkan finns delar av ett sockencentrum bevarat med prästgård, sockenstuga, sockenmagasin, prästänkebostad och skolhus. På kyrkogården finns förutom kyrkan, ett bårhus och en förrådsbyggnad.

2.2 Kyrkan

Årsunda kyrka började troligen uppföras i början av 1200-talet och har därefter byggts om och utökats fram till 1700-talet. Exteriören är i huvudsak oförändrad sedan utbyggnaden år 1768-74 som skedde under ledning av byggmästare Daniel Hagman, Sundsvall. Kyrkan består av ett rektangulärt långhus med västtorn och utbyggd sakristia i öster. De vitputsade fasaderna övergår via en profilerad taklist till ett valmat kopparklätt sadeltak. Även tornhuvan är klädd med kopparplåt. Sockeln är putsad och målad i en ljus grå nyans. Tornaket har urtavlor och kröns med en brädklädd och rödmålad lanternin med spira. Både långhusets, tornets och lanterninens fasader genombryts av rundbågiga fönsteröppningar. Långhusets fönster är blyinfattande. Entrén i västtornet samt på kyrkans södra sida markeras med ett runt fönster i fasaden och rusticerade lisener på varje sida om porten. Ingången till sakristian är förlagd på sakristians södra fasad och är en enkel kopparklädd dörr. Sakristian har två spröjsade fönster åt öster.

Kyrkorummet har en stark medeltida karaktär trots senare tiders tillägg. Långhuset har en rektangulär plan med kor i öster med dörr till sakristian och orgelläktare i väster. Sakristian byggdes om under en restaurering åren 1956-60 då ingången togs upp i sydfasaden och wc installerades. Under orgelläktaren finns dörren till vapenhuset som innehåller plats för klädavhängning och wc. Den östra delen av långhuset består av murar och valv från den medeltida salkyrkan. Valven bärs upp av kraftiga profilerade väggpelare. Korvalvet är ett s.k. sturevalv och de övriga två är stjärnvalv. De medeltida väggarna och valven har målningar från början av 1500-talet som kan hänföras till den s.k. Tierpsskolan. Målningarna togs fram och konserverades vid en restaurering år 1924 under ledning av Sven Brandel. Det västra stjärnvalvet tillkom vid utbyggnaden på 1700-talets andra halva och uppfördes vitkalkad utan målningar. Golvet i kyrkan består av ett stengolv med gravhällar i sandsten.

I kyrkan finns flera lösa inventarier från medeltiden som bidrar med en ålderdomlig prägel till kyrkorummet. En av de äldsta inventarierna är triumfkrucifixet från 1200-talet som hänger i triumfbågen. Det detaljrika altarskåpet utgör blickfånget i koret och är tillverkat någon gång under 1500-talets första decennium. De fasta inventarierna har tillkommit vid olika tidpunkter under årens lopp. Den sexkantiga predikstolen med ljudtak är rikligt dekorerat och tillverkades år 1678. Orgelfasaden är unik på grund av sin ålder, är tillverkad år 1714 i barockstil och är marmoreringsmålade i grönt, blått, rött och gult. Altarringen, orgelläktaren och bänkinredningen är tillverkade i böljande rokokoformer i samband med utbyggnaden i slutet av 1700-talet. Bänkkvarteren är slutna och bänkraderna går bak mot västväggen. Altarringen är målade i grå kulörer medan läktare och bänkar är marmoreringsmålade i gröna kulörer. Den

gröna färgsättningen har också tagits upp i vindfånget på södra sidan och i dörrarna till vapenhuset.

2.3 Kyrkogården

Kyrkogården har utvidgats flera gånger från att endast ha omfattat kyrkans södra sida. Området omgärdas av en kallmurad bogårdsmur som förlängts i samband med utvidgningarna. Den senaste utvidgningen skedde mot norr på 1960-talet och är tydligt avläsbar i och med att den gamla muren har bibehållits och det nya kvarteret kompletterats med en lägre mur. Kyrkogården har långa raka grusgångar mellan de gräsbevuxna kvarteren. Vegetationen är blandad och består av långa häckar, barrträd och lövträd samt buskar i olika storlekar och former. Längs bogårdsmurens äldsta sträckor finns högresta familjegravar från sent 1800-tal. Intill kyrkans norra fasad finns enstaka järnkors, i övrigt dominerar låga stenar från hela 1900-talet på kyrkogården. I det kvarter som tillkom på 1960-talet finns en minneslund.

2.4 Bårhus

Bårhuset är uppfört i kyrkogårdens sydvästra hörn med den västra fasaden direkt mot bogårdsmuren. Byggnaden uppfördes i samband med kyrkogårdens utvidgning år 1777. Byggnadskroppen är kvadratisk till formen och har ett spåntäckt tälttak som kröns av en enkel takdekoration i trä. På den västra sidan finns en stickbågig dörr med tjärad träpanel. Bårhuset är byggt med sutterängvåning och har en ingång till källarplanet från den östra sidan. Fasaderna är vitputsade och avslutas mot taket med en profilerad taklist.

2.5 Redskapsbod

En redskapsbod är belägen i kyrkogårdens nordöstra hörn. Redskapsboden flyttades till denna plats i samband med att det norra kvarteret tillkom år 1960. Tidigare stod byggnaden utanför kyrkogården, nära landsvägen. Redskapsboden är uppförd med bårhuset som förebild men i en enklare tappning med trästomme och fasad av spontad vitmålad träpanel. Taket består av ett spåntäckt tälttak som kröns av en enkel takdekoration i trä, precis som bårhuset. På södra sidan finns en brunmålad dubbelport.

2.6 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Årsunda kyrka och kyrkogård ingår i Riksintresse för kulturmiljövården för Sandvikens kommun (K 901). Kyrkan ingår i en miljö med begravningsstradition sedan yngre järnåldern vilket tyder på en mycket lång kontinuitet på platsen. Kyrkan har utgjort medelpunkten i det sockencentrum som har växt fram på platsen sedan medeltiden och där flera byggnader är bevarade i dag.

Kyrkan är Gästriklands bäst bevarade medeltidskyrka samtidigt som den har en ovanligt stark utpräglad rokokokaraktär. Exteriören visar i stort sett det utseende kyrkan fick vid utbyggnaden under perioden 1768-74 med undantag från takmaterial och portarna. Interiören i har en välbevarad karaktär från medeltiden där både ytskikt och de medeltida inventarierna bidrar till det ålderdomliga intrycket. Senare tiders tillägg som predikstol, orgelfasad, orgelläktare, altarring och bänkinredning avspeglar det sena 1600-talets och 1700-talets inredningsideal i rokokons former.

Kyrkogården har en tydlig struktur med äldre högresta gravstenar längs den omgärdande bogårdsmuren och yngre lägre stenar i de centrala kvarteren. Kyrkogårdens växtlighet bidrar till en omväxlande och intim miljö.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Det medeltida murverket och valven har ett byggnadshistoriskt värde.
- Kyrkans exteriör är en välbevarad representant för 1760-och 70-talets kyrkobyggande med t.ex. de profilerade lisenerna, de runda fönstren och tornhuven i barock stil som arkitektoniska stildrag.
- Lanterninen är med sin rödmålade träpanel är ett utmärkande karaktärsdrag för kyrkobyggnaden och har ett arkitektoniskt värde.
- Kyrkorummet har ett stort upplevelsevärde och som helhet en stark autentisk prägel av medeltiden beroende på att valven, målningarna, golvbeläggningsen och inventarierna är bevarade.
- Kalkmålningarna från 1500-talet tillhör den s.k. Tierpsskolan och har ett konstnärligt värde.
- De medeltida inventarierna som t.ex. triumfkrucifixet och det flamländska altarskåpet är delar från den medeltida kyrkans interiör och har ett historiskt och konstnärligt värde.
- 1600- och 1700-talsinventarierna i form av orgelfasad, altarring, läktare och bänkinredning utgör en välbevarad och nästintill komplett inredning i rokokostil.
- Orgelfasaden från 1714 års Cahmanorgel är en av de äldsta och mest värdefulla i landet.
- Den bevarade kyrkogårdsmuren ger tillsammans med bårhuset kyrkogården en ålderdomlig prägel. Omgärningen är också en viktig del för förståelsen av kyrkogårdens etappvisa utvidgningar.

2.7 Källor, litteratur och övriga uppgifter

ÅTA, Årsunda kyrka, Årsunda socken, Gästrikland
Karlsson, Ann Mari: *Årsunda kyrka*, Katrineholm 1983
Länsmuseet Gävleborg: Ärendearkivet
Länsstyrelsen i Gävleborgs län: *Riksintressen i Sandvikens kommun*. Gävle 1996
Olsson, Ulrika, *Årsunda kyrka. Antikvarisk kontroll vid utvändiga arbeten samt vid arbeten på tornet*. Slutredovisning – Länsmuseet Gävleborg. Gävle 2004
Riksantikvarieämbetet: Bebyggelseregistret
Riksantikvarieämbetet: Kulturmiljöbild
Åberg, Jan Håkan, *Inventarium över svenska orglar*, Kinna 1991